

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 1-2 (169) | str. 1–262

Rajko Bratož, *Marcellinus von Dalmatien und die Frage der Verselbständigung Dalmatiens zu seiner Zeit* • Svit Komel, *Vpliv katastrskih popisov na izvedbo zemljiške odveze na Kranjskem* • Miha Zobec, *Tomajski posestnik in politik Anton Černe (1813-1891) med Dunajem in izvorno skupnostjo: pogled na življenjsko pot vaškega mogotca* • Tomasz Jacek Lis, *Austrian-Croat relations in Habsburg Bosnia and Herzegovina* • Žarko Leković, *An overview of Political, Diplomatic and Social Affairs in Montenegro on the Eve of the First World War* • Biljana Ristić, *Vojaške bolnišnice in pokopališče v Škofji Loki* • Oto Luthar, *Poletje s Tukididom. O nekaterih aktualnih vprašanjih zgodovinskega*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 1-2 (169) | str. 1-262

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarevič (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 10. april 2024.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2024: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokoјence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

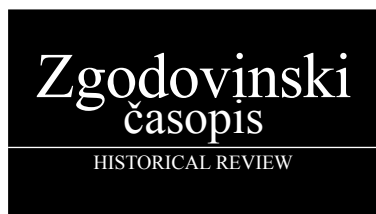
Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, maj 2024

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 10, 2024.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2024): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, May 2024

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

KAZALO – CONTENTS

Razprave – Studies

- Rajko **Bratož**, Marcellinus von Dalmatien und die Frage der
Verselbständigung Dalmatiens zu seiner Zeit 8–29
Marcelin iz Dalmacije in vprašanje osamosvojitve
Dalmacije v njegovem času
- Svit **Komel**, Vpliv katastrskih popisov na izvedbo zemljiške
odveze na Kranjskem 30–99
Land surveyor's relief: The influence of cadastral surveys
on the execution of the land relief in Carniola
- Miha **Zobec**, Tomajski posestnik in politik Anton Černe (1813-1891)
med Dunajem in izvorno skupnostjo: pogled na življenjsko pot
vaškega mogotca 100–119
Tomaj landowner and politician Anton Černe (1813-1891)
between Vienna and his community of origin:
a close-up look at the life of a village tycoon
- Tomasz **Jacek Lis**, Austrian-Croat relations in Habsburg
Bosnia and Herzegovina 120–147
Avstrijsko-hrvaški odnosi v habsburški Bosni in Hercegovini
- Žarko **Leković**, An overview of Political, Diplomatic and Social
Affairs in Montenegro on the Eve of the First World War 148–166
Pregled političnih, diplomatskih in družbenih razmer
v Črni gori na predvečer prve svetovne vojne
- Biljana **Ristić**, Vojaške bolnišnice in pokopališče v Škofji Loki 168–190
The Field Hospitals and Military Cemetery in Škofja Loka
- Oto **Luthar**, Poletje s Tukididom. O nekaterih aktualnih
vprašanjih zgodovinarstva 192–215
Summer with Thucydides. On Some Current
Questions of Historiography

Jubileji – Anniversaries

Osemdeset let prof. dr. Janka Prunka (Jure Perovšek)	218–221
Janko Prunk – An Octogenerian	
Salvator Žitko – osemdesetletnik (Dušan Mlacović)	222–224
Salvator Žiško – An Octogenerian	
Metod Benedik – osemdesetletnik (Bogdan Kolar)	225–228
Metod Benedik – An Octogenerian	

V spomin – In memoriam

Ana Benedetič (Tatjana Dekleva)	230–232
Miloš Fon (Rajko Bratož)	233

Kongresi in simpoziji – Congresses, Symposia

Poletna šola Okoljska zgodovina in historična ekologija Dinarskega krasa (Ljubljana, 25.–30. september 2023) (Brina Kotar)	236–238
Summer School Environmental History and Historical Ecology of the Dinaric Karst	

Ocene in poročila – Reviews and Reports

- Žarko Lazarevič, Marta Rendla, Janja Sedlaček, Zgodovina zadružništva v Sloveniji (1856–1992) (Bojan Balkovec) 240–242
- Ana Cergol Paradiž, »Bela kuga«: ilegalni abortusi in zmanjševanje rodnosti na Slovenskem v obdobju med obema vojnama (Irena Selišnik) 243–245
- Daniel Siter, Rogaška Slatina pod kljukastim križem: zdravilišče med okupacijo 1941–1945 (Tomaž Teropšič) 246–248
- Robovi, stičišča in utopije prijateljstva. Spregledane kulturne izmenjave v senci politike (Žiga Smolič) 249–253
- Julie Rak, False Summit: Gender in Mountaineering Nonfiction (Julija Šuligoj) 254–258

* * *

- Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis 259–262
Instructions for Authors

Razprave

Oto Luthar

Poletje s Tukididom.

O nekaterih aktualnih vprašanjih zgodovinopisja

LUTHAR Oto, dr., znanstveni svetnik, prof., Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, oto.luthar@zrc-sazu.si

<https://orcid.org/0000-0003-1115-848X>

Poletje s Tukididom. O nekaterih aktualnih vprašanjih zgodovinopisja

Zgodovinski časopis, Ljubljana 78/2024, št. 1-2, str. 192-215, 82. cit.

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Namen besedila je vzbuditi interes za zgodovinopisje. Avtor se v uvodu sklicuje na (antične) pobudnike razprave o obliki in pomenu interpretacije preteklosti, njegova osrednja referenca pa je Tukididovo delo Peloponeška vojna. V osrednjem delu besedila avtor izbrane Tukididove iztočnice povezuje s premislekom razsvetljenskih avtorjev ter deli zgodovinarjev in filozofov 19. stoletja, z refleksijami slednjih pa osvetljuje osrednja vprašanja sodobnega zgodovinopisja. Obenem naslavlja Paul Veynovo vprašanje, kako pišemo zgodovino, ki je sredi in v drugi polovici 20. stoletja zaznamovalo nemalo število razprav, danes pa daje ton tudi sodobnim diskusijam na področju teorije in filozofije zgodovine.

Ključne besede: Tukidid, interpretacija preteklosti, Paul Veyne, sodobno zgodovinopisje, teorija in filozofija zgodovine

LUTHAR Oto, PhD, Principal Research Associate, Prof., Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, oto.luthar@zrc-sazu.si

<https://orcid.org/0000-0003-1115-848X>

Summer with Thucydides. On Some Current Questions of Historiography

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 78/2024, No. 1–2, pp. 192-215, 82 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The text aims to arouse interest in historiography. In his introduction, the author refers to the (ancient) initiators of the debate on the form and meaning of interpreting the past, and his central reference is Thucydides' work History of the Peloponnesian War. In the main section of the text, the author links selected passages from Thucydides with the reflections of Enlightenment authors and the works of nineteenth-century historians and philosophers and, on the basis of these reflections, sheds light on the central issues of contemporary historiography. At the same time, the author addresses the question raised by Paul Veyne of how we write history, a question that dominated much of the debate in the mid- and second half of the twentieth century and continues to shape contemporary discussions in the theory and philosophy of history today.

Keywords: Thucydides, interpretation of the past, Paul Veyne, contemporary historiography, theory and philosophy of history

Ob običajni refleksiji dogajanja na področju zgodovinopisja v postresničnostnem obdobju, ki ga ob splošnem pospeševanju družbenega razvoja¹ zaznamuje tudi prezentizem, avtor pobudo za pričujoči prispevek dolguje dvema jubilejema in nedavni smrti Paula Veyna, referenčnega zgodovinarja in avtorja prispevkov o razvoju zgodovinopisja. Prvi jubilej je povezan z obletnico Inštituta za zgodovino Milka Kosa ZRC SAZU, drugi, nič manj pomemben, pa je petinsedemdeseta obletnica nastanka Pregleda slovenske historiografije, ki ga je njen avtor Bogo Grafenauer, kasneje, nadgradil v prvi uvod v zgodovino historične misli. Leta 1960 je namreč v okviru založniške dejavnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani izšlo eno njegovih temeljnih del, *Struktura in tehnika zgodovinske vede: uvod v študij zgodovine*.

Ker si ob zavidljivi obletnici prva resna analiza nacionalnega zgodovinopisja zasluži posebno obravnavo, ki se je avtor namerava lotiti do konca »jubilejnega« leta, na tem mestu želimo samo še enkrat opozoriti predvsem na pomen celotnega Grafenauerjevega dela na področju zgodovinopisja. Pred njegovim *Uvodom v študij zgodovine* smo namreč imeli v slovenščini zgolj nekaj krajših besedil drugih članov »Ljubljanske zgodovinske šole«,² z njegovim preglednim opisom zgodovine zgodovinopisja, začetkov njenega slovenskega dela, razvoja metodologije in

---

¹ Mislimo na tisti del razprave o pospeševanju (akceleraciji) družbenega razvoja, ki problematizirajo logiko inovacij, ki je privedla do bliskovitega tehničnega razvoja, in ki opozarja na to, da obsedenost z inovacijami lahko privede do razvrednotenja temeljnega znanja, ki ga ni treba samo obnavljati, varovati in nadgrajevati, temveč tudi redno posredovati tako strokovni kot tudi širši javnosti.

² Sodeč po tipkopisu razprave Boga Grafenauerja »Stanje in problemi zgodovinske zavesti v Sloveniji« z datumom 15. XII. 1971 (Arhiva Boga Grafenauerja), naj bi to poimenovanje v nekoliko arhaični obliki (Historična šola ljubljanske modroslovne fakultete) prvič uporabil Janko Polec, v času med 1925 in 1949 profesor na pravni fakulteti UL. Med drugim je predaval tudi predmet Zgodovina prava. Posodobljeni izraz Ljubljanska zgodovinska šola prvič srečamo pri Zwittru, kasneje pa tudi pri Pavletu Blazniku, Janku Pleterskem, Tonetu Ferencu in Bogu Grafenauerju. Če je Polec s svojim arhaičnim poimenovanjem morda želel samo opozoriti na kasnejši Oddelek za zgodovino FF UL, pa je pri Zwittru, ki je ob različnih priložnostih opozarjal na prednosti originala pred komentarji, pri Gestrinu in njegovi zavezanosti gospodarski zgodovini v izvedbi nouvelle histoire in pri Grafenauerjevem sistematičnem spremljanju razvoja slovenskega zgodovinopisja, mogoče zaznati ambicijo, da bi dokončno konstituiranje sodobnega slovenskega zgodovinopisja, ki temelji na visoki stopnji strokovnosti in dobrem poznavanju zgodovinopisja po svetu, pripisali skupini ljudi, ki so za ta proces najbolj zaslužni. V ta okvir nedvoumno sodi tudi Zwitrov in Grafenauerjev mentor Milko Kos, ki je zaradi svojega izobraževanja na Dunaju in izpopolnjevanja v Parizu imel dober razgled nad razvojem evropskega zgodovinopisja.

predstavitvijo osnovnih značilnosti »novega zgodovinopisja« pa smo v Sloveniji dobili prvo pregledno delo, ki je po krivici služilo predvsem kot univerzitetni učbenik. Kot referenčnega na področju zgodovinopisja so ga brali kvečjemu trije Grafenauerjevi kolegi na Filozofski fakulteti in SAZU in trije, štirje v drugih delih Jugoslavije. Med slovenskimi kolegi kaže še posebej omeniti Milka Kosa, ki si časti, da so zgodovinski inštitut pri SAZU poimenovali po njem, ni zaslužil samo s svojim delom na sintezi srednjeveške zgodovine slovenskega prostora, temveč gotovo tudi zaradi svojega interesa za historiografska vprašanja.³

Tretji, nič manj pomemben razlog za poskus predstavitve relevantnih historiografskih vprašanj 75 let po prvi izdaji *Uvoda* pa je, kot povedano, nedavna smrt Paula Veyna (1930–2022), ki je bil za številne inspirativen tudi pri svojih devetdesetih. Podobno kot Grafenauerja in Milka Kosa so tudi njega tudi na stara leta vznemirjala nikoli zastarela vprašanja v zvezi s statusom zgodovinske resnice, izbiro predmeta zgodovinskih in zgodovinopisnih raziskav, predvsem pa je bil prav on eden bolj zaslužnih za to, da je razprava na obeh področjih⁴ preseгла klasični nabor zgodovinskih raziskav. Ob vojnah, njenih glavnih akterjih, strategijah in tehnikah vojskovanja; ob razmišljanju o družbenih slojih (sužnji, meščani, aristokrati, oligarhi, svobodno ljudstvo), ustavah in zakonih; ob moralih, časti, pogumu ... je interes za preteklost razširil tudi na vprašanja ljubezni, zakona, seksualnosti, verovanja in mitov. V okviru zgodovinopisne oz. historiografske razprave pa se je posebej sistematično posvečal vprašanju vzročnosti, temeljnim zgodovinskim pojmom, zanemarjanju družbene zgodovine na račun politične in menjavi historiografskih paradigem. Prav v okviru slednjega je bil proti temu, da bi kar čez noč vsa zgodovina postala zgodovina vsakdanjega življenja. Predvsem pa si kaže zapomniti njegovo opozorilo pred pretirano aktualizacijo (kasneje so to preimenovali v prezentizem) v interpretaciji obravnavanega obdobja in dogajanja. Po njegovem mnenju moramo zgodovinarke in zgodovinarji neizogibno upoštevati govorico časa, ki ga želimo predstaviti.

Edino pri čemer se ne moremo povsem strinjati z njim, je njegovo opozarjanje na prepad med antičnim zgodovinopisjem in sodobno ekonomsko in socialno zgodovino. In zato smo se zatekli k Tukididu. In to ne samo k prvi, najpogosteje brani knjigi peloponeških vojn, temveč tudi k preostalim sedmim. Po eni strani zato, ker se v njih skriva presenetljivo veliko misli, ki družijo tesalskega hoplita iz petega stoletja pred našim štetjem in tržaškega baristo na začetku 21. stoletja ter zato brez težav premeščajo »prepad« 2500 let, po drugi strani pa zato, ker so že Tukidida vznemirjala historiografska vprašanja, ki so osrednji predmet pričujoče razprave.

³ Več o tem glej Luthar, *Med kronologijo in fikcijo*, str. 154–155. Na tem mestu kaže opozoriti predvsem na njegovo izpopolnjevanje na pariški Ecole nationale des chartes in predavanja o zgodovinskih pomožnih vedah. Oboje je namreč vplivalo na njegov razmislek o strukturi in tehniki zgodovinske vede, ki je v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja vključevala tudi to, kar danes imenujemo filozofija in teorija zgodovinopisja.

⁴ Podobno kot kolegice in kolegi, ki se ob delu na različnih konkretnih raziskovalnih vprašanih redno ali občasno zanimajo tudi za aktualna historiografska vprašanja, tudi jaz ločujem med zgodovino, ki po eni strani predstavlja celoto našega ukvarjanja s preteklostjo, po drugi pa napeljuje na posamezna obdobja, dogajanja in njene akterje, in med zgodovinopisjem, katerega osrednji predmet je analiza načinov interpretacije.

Preden se jim posvetimo, pa ne moremo mimo ponovnega zagovora pomena (teorije) zgodovinopisja za strokovno interpretacijo preteklosti. Ne nazadnje tudi zato, ker nas to lahko (vsaj deloma) obvaruje pred dehistorizacijo preteklosti in politično instrumentalizacijo zgodovine.

Zakaj zgodovinopisje?

Ob spoznanju, da ima že vprašanje samo sorazmerno dolgo in burno zgodovino, kaže na samem začetku še dodatno poudariti pomen sprotne refleksije temeljnih (starih in novih) historiografskih vprašanj, ki se raztezajo od večnega vprašanja o konsistentnosti vsakokratne interpretacije oz. vprašanja o zgodovinski resnici, objektivnosti interpretacije, pa tja do vprašanja morebitne protislovnosti in različnega razumevanja časa. In prav teh vprašanj sem se poskušal lotiti v okviru praznovanja obletnice Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU. Vabilo na prireditev pa sem z veseljem sprejel tudi zato, da bi še enkrat opozorili na to, da je ob rednih, po možnosti sistematičnih, pregledih raziskovanih rezultatov konkretnih zgodovinskih projektov potrebno in koristno, vsaj vsake toliko časa, prelistati tudi referenčna besedila s področja teorije zgodovinopisja. To še posebej velja za periferna akademska okolja, ki tovrsten razmislek razumejo kot pristojnost drugih ved. Med temi se največkrat omenjata filozofija in historična sociologija, v tem stoletju pa se temu naboru dodajajo kulturne in spominske študije.

Dodaten izziv za spremljanje teoretske razprave na tem področju predstavljata (1) povečano število tehtnih razprav na tem področju in (2) historični revizionizem, ki je v slovenskem prostoru skoraj v celoti zastrl pogled na resno razpravo o zgodovini, teoriji in filozofiji zgodovinopisja.

Ob razvrednotenju profesionalnega zgodovinopisja najnovejša politična intrumentalizacija preteklosti, katere začetki v Sloveniji segajo v drugo polovico devetdesetih, ne krade samo časa in energije za sistematično raziskovanje preteklosti, temveč v veliki meri onemogoča sistematično spremljanje novih metodoloških pristopov za njeno interpretacijo. Da o poznavanju novih teoretskih razprav na tem področju niti ne govorimo. S kompleksno mrežo konceptov, ki se razteza od zgodovine vsakdanjega življenja, zgodovine mentalitet, idejne in intelektualne zgodovine, nove kulturne in socialne zgodovine do historične antropologije ter ustne in okoljske zgodovine, se sedaj ukvarjamo bistveno manj kot z radikalno reinterpretacijo nacionalne zgodovine druge polovice 20. stoletja.

Topografije, ki jo sestavlja sistematična obravnava posameznih družbenih, spolnih, poklicnih skupin, posledic tehnološkega razvoja in neodgovornega uničevanja narave, se v zadnjem času ni uspel resneje lotiti nihče v Sloveniji. Podobno velja za pomanjkljivi interes za kompleksna historiografska vprašanja.

O tem priča tudi univerzitetni pouk zgodovine, v okviru katerega sta na Filozofski fakulteti po upokojitvi Boga Grafenauerja in trenutka, ko je predavanja prevzel Marko Štuhec, tematizacija aktualnih historiografskih vprašanj in tematizacija posameznih zgodovinskih obdobji bili še vedno preveč ločeni. Precej slabša je (bila) situacija na Pedagoški oz. Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, kjer so

pri predavanjih Zgodovine in teorije zgodovinoisja gostovali pretežno kolegice in kolegi z ZRC SAZU ali FF UL oziroma kjer so to vsebino predavali profesorji z najmanj obveznostmi. Podobne razmere so bile na UP v Kopru in UNG.

Glede na to v slovenskem zgodovinoisju v veliki meri še vedno velja to, na kar sta pred štiridesetimi leti opozarjala že Dominick LaCapra in Hayden White, slednji pa je še pred izdajo obsežne razprave o metazgodovini⁵ obžaloval, da zgodovinarjem ni mar za teorijo. LaCapra je bil ob tem prepričan tudi, da večina zgodovinarjev in zgodovinarjev v zgodovinoisju – v smislu konkretne obravnave preteklega dogajanja – in teoriji zgodovinoisja, ki se posveča načinom te obravnave, vidijo nezdržljivo razliko. Zdelo se mu je, da se praktično zgodovinoisje, podobno kot sova, preveč drži tal, teorija, ki jo številni enačijo s kritiko, pa se kot orel poganja v višave. In če se po naključju srečata, pride do srditega spopada. Bil je prepričan, da bi v tesnejši zvezi obeh lahko nastala nadvse vitalna in odporna vrsta, medtem ko bosta vsak zase postopoma oslabela.⁶

Nekoliko starejši, sedaj že pokojni White, pa je vsako predstavo o tem, da je zgodovinoisje mogoče misliti izven ali brez teorije, razumel kot žalostno zablodo. Zablodo, ki ne upošteva niti etimologije pojma teorije, etimologije, po kateri je teoretsko razmišljanje vrsta razmišljanja, ki problematizira sam odnos med tem, kar lahko vidimo (grško *theoreîn*, »gledati, videti, motriti, opazovati«), in tem, kar si o videnem lahko mislimo. Po Whitovem mnenju je brez teorije mogoče početi ogromno zelo pomembnih, zanimivih in dragocenih stvari. Lahko na primer govorimo in poslušamo, ljubimo in sovražimo, se skregamo in se spravimo, uživamo in povzročamo bolečino ..., a razmišljanje gotovo ne spada mednje. Brez teorije ni *aktivne* misli; je le vtis.

Poletje s Tukididom

Večno vračanje k Tukididu pa ni zanimivo in koristno samo zaradi zgoraj omenjene etimologije besede teorija,⁷ etimologije, ki ji je avtor *Peloponeških vojn* ostal zvest kljub lastni udeležbi pri nekaterih dogodkih, o katerih je pisal, temveč tudi zaradi njegovih opozoril na nevarnosti državljanske vojne oz. posledice spopadov znotraj posameznih plemen in držav. Na to je opozarjal tudi zato, ker je bila interpretacija etničnih in internih političnih sporov že v antiki podvržena intenzivni ideološki instrumentalizaciji. Niti za trenutek moralističen je ob tem opozarjal na pokvarjenost, »ki se je kazala v [...] nezaslišanem načinu maščevanja« sprtih strani.⁸ Neredko »zaradi osebnega sovraštva«, ki je, sodeč po opisu prvih let vojne, že v petem stoletju pred našim štetjem nekatere napeljalo k »pretirani obliki« nasilja.⁹

⁵ Glej White, *Metahistory*.

⁶ Več o tem v Luthar (ur.), *Vsi Tukididovi možje*; glej LaCapra, *Retorika in zgodovina*.

⁷ Izvornemu pomenu je bil zvest tudi pri razumevanju besede *historia*, ki med drugim pomeni »učenje skozi raziskovanje« oz. »podajanje naučenega«.

⁸ Tukidides, *Peloponeška vojna*, str. 185.

⁹ Prav tam, str. 184. »Oče je celo ubil sina in ljudi so potegnili izpred oltarjev ter jih pobijali poleg njih. Nekaj so jih tudi zazidali v [...] svetišče, kjer so umrli.« Prav tam.

Še posebej pa ga je vznemirjalo »strankarsko sovraštvo [ki] se je razvilo do [neslutnih] grozodejstev« in pripeljalo do tega, da so se premagani v strahu pred mučenjem zatekli v samomor ali se pobijali med seboj.¹⁰ V zanj značilno skopem opisu na tem mestu govori o razmerah, v katerih so se po potrebi »spreminjali celo običajni pomen[i] besed«. ¹¹ Govori o situaciji, ki »nerazsodno drznost« vrednoti »kot zvesto in prijateljsko hrabrost«, trezno premišljeno razsodnost pa obsoja kot »olepšavanje boječnosti«. ¹² Govori o okoliščinah, v katerih tistega, ki »je znal krepko zmerjati« proglasijo za zanesljivega, za »sumljivega« pa tistega, »ki mu je ugovarjal«. ¹³ V opisanih okoliščinah »za pametnega« velja tisti, »kdor je koga z zvijačo premagal«, in končno, govori o razmerah, v katerih je začela »strankarska pripadnost« pomeniti »tesnejšo vez kot sorodstvo«. ¹⁴ Tovrstnih zvez, tako Tukidid, »niso sklepali, da bi čuvali zakone, temveč v lastno korist«, prisege, ki so jih med seboj sklepali, pa »jih niso vezale iz strahu pred božjimi zakoni, temveč mnogo bolj zaradi zavesti skupnih zločinov«. ¹⁵

Glede na citirano je razvidno, da se izčrpnega opisa maščevanja aristokratske stranke na Krfu ni lotil samo zato, ker so predstavljeni »načini smrti« zasenčili vse, kar se je v takih primerih dogajalo prej, temveč zaradi nadgradnje »strankarskega sovraštva«. ¹⁶ Poleg tega je hotel še enkrat poudariti, da »sta naglica in zaletavost največja sovražnika treznega presojanja«. ¹⁷ Po njegovem mnenju je prva »posledica neumnosti, druga pa [...] kratkovidnosti«. ¹⁸

Tega se je ne nazadnje držal tudi pri pisanju Zgodovine. Tudi pri tem je raje verjel morebitni »graji«, ki nas ne bi smela pretirano jeziti, kot »pohvalam«, ki nas napeljujejo k popuščanju in pomanjkanju premišljenosti. ¹⁹

Preden se posvetimo slednjemu, kaže poudariti, da se je že Tukidid zavedal, da kljub lastni udeležbi v posameznih bitkah ne bo mogel nikoli opisati, kaj vse so prestajali udeleženci vojne, obenem pa ga to ni niti malo vznemirjalo. Zavedal se je, da vpleteni sicer lahko podoživljajo in razumejo dogajanje, v katero so bili vpleteni, vendar o tem lahko nepristransko pišejo šele, ko iz njega izstopijo. Kot akterji so namreč preveč osredotočeni na lastno preživetje in doseganje ciljev, ki jih zasledujejo, kot zgodovinarji pa morajo, kljub »vročemu srcu«, ohraniti »hladno glavo«. ²⁰

Ob tem najpogosteje citiranim delu prve knjige Tukidid vedno znova opozarja na nujnost preverjanja dejstev, saj po njegovih izkušnjah ljudje radi »slepo zaupa-

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam, str. 185.

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam, str. 185–186.

¹⁶ Prav tam, str. 186.

¹⁷ Prav tam, str. 165.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Prav tam, str. 57.

²⁰ Prav tam, str. 13.

jo starim poročilom, ne da bi jih preverili.«²¹ Tistih, ki jim je »mar raziskovanje resnice«, je bilo očitno že takrat »zelo malo«, zato je po njegovem mnenju treba o dogodkih nenehno »poizvedovati« in iz zgodovinarjeve pripovedi izključiti vse, kar je »pravljicega.«²² Podobno kot Periklej v načrtovanju obrambne strategije, se je tudi Tukidid pri interpretaciji preteklosti bolj bal lastnih napak, kot pa napak sovražnikov. In v primeru opisa preteklosti so to po njegovem mnenju predvsem tisti, ki se zaradi strankarskih preprirov izogibajo poštenosti in se predajajo brezvestnosti vsake vrste.²³ Pri tem je mislil na ljudi, ki v želji, »da bi [...] zadostili [...] maščevalnosti«, v napetih »razmerah radi razveljavljajo [...] zakone«, čeprav bi jim ti »v primeru poraza [...] nudi[li] upanje na rešitev.«²⁴

A več o tem kasneje. Najprej se moramo posvetiti percepciji in nadaljnjemu razvoju Tukididovih temeljnih spoznanj, pa naj gre za njegove izvirne ideje ali posledico vpliva grške renesanse, ki jo ponazarjajo Thales, Anaksimander in Anaksimenes. Poleg tega mislimo tudi na Tukididovo osvojitvev Hipokratovih konceptov iskanja (*semion*) vzrokov (za bolezen) in napovedi (*prognosis*) nadaljnega razvoja dogodkov.²⁵

Skratka, preden se lotimo vprašanj, kot je vprašanje soodgovornosti v širšem in ožjem pomenu, moramo vsaj v groben opisati razvoj razprave o historiografskem razumevanju normativnosti, objektivnosti, temporalnosti, selektivnosti, funkcionalnosti, trajnosti in konjunktornosti.

Pri analizi osnovnega razmerja med »večnimi« razvojnimi linijami in z njimi povezanimi temami na eni strani in občasnimi prelomi na drugi, skratka pri razumevanju osnovne strukture človeške zgodovine, pa moramo še posebej pozorno slediti razliki med »organskimi oz. relativno stalnimi gibanji« in gibanji, ki jih je Antonio Gramsci razumel kot »konjunktorna« oz. priložnostna iz zato »skoraj slučajna.«²⁶ Za Gramscija je to razlikovanje pomembno za preučevanje vseh zgodovinskih obdobij, saj nesposobnost razločevanja med »organskim«, ki ga, kot rečeno, enači z obstojnejšim in »slučajnim« (občasnim), lahko pripelje do hudih nesporazumov in/ali zlorab. Sicer pa je, tako Gramsci, razlikovanje med organskimi »gibanji« in dejstvi treba upoštevati pri analizi »situacij vseh vrst« in »ne le tistih, v katerih pride do regresivnega razvoja ali akutne krize.«²⁷

Za lažje razumevanje historiografske refleksije različnih *situacij* bodočega družbenega razvoja, ki je ena od stalnic historiografskih razprav, sem zato izbral razumevanje normativnosti. Podobno kot Daniel Woolf namreč tudi sam verjamem, da nam historična analiza percepcije običajnega, znanega, primerne in zato v veliki meri obvezujočega lahko pomaga tudi pri razumevanju določenih reinterpreteracij preteklosti. Ne nazadnje je na to opozoril že Tukidid, ko je svoj poskus rekonstruk-

²¹ Prav tam, str. 28.

²² Prav tam, str. 28–29.

²³ Prav tam, str. 186.

²⁴ Prav tam, str. 188.

²⁵ Glej tudi Kegan, *Thucydides*.

²⁶ Gramsci, *Izbrana dela*, str. 174.

²⁷ Prav tam, str. 176.

cije govorov pred vsakokratno bitko ali pomembno politično odločitvijo Aten in Špate utemeljeval s pojasnilom, da jih je napisal, kot si je »lahko predstavljal, da bi posameznik govoril, če bi hotel najbolje povedati to, kar je bilo vsakokrat potrebno«. ²⁸ Za Tukidida je torej blizu resnice tisto, kar je blizu takratni normi, v tem primeru običajnemu oblikovanju in posredovanju slavnostnih (na)govorov.

Kratek povzetek dolge razprave

Ker smo z Marjeto Šašel Kos, Nado Grošelj in Gregorjem Pobežinom dolgoročni refleksiji teh in podobnih vprašanj posvetili nekaj let dela, ²⁹ se bom, kot rečeno, v pričujoči razpravi omejil na historiografsko razumevanje (so)odgovornosti in normativnosti. Oboje pa nameravam obravnavati v okviru zgoraj omenjene interpretacije razvoja človeške družbe, ki je vse do konca 20. stoletja gradila pretežno na pogledu v prihodnost. In to kljub dolgi zgodovini neslutnih izbruhov sovražstva in nasilja; od tistih na Krfu 428 let pr. n. št., pa vse tja do holokavsta in drugih genocidnih praks v 20. stoletju.

Čeprav Tukidid vojne med Atenami in Šparto ni pisal zaradi vzgojnih vzgibov, se v njegovi *Zgodovini* v opisih vojaških pohodov, bitk in priprav nanje srečamo z opisi, ki so postali sestavni del zahodnjaškega izobraževalnega kanona. Najpogosteje to velja za govore, ki so jih v (Zahodni) Evropi, ZDA in Avstraliji od sredine 19. stoletja predpisovali različnim generacijam dijakov in študentov, še posebej v tistih delih kurikula, ki naj bi bili rezervirani za (moralne) zglede in opise ljudi, ki so jih utelešali. Pri istem izvoru so se napajali tudi biografi vladarjev oz. vladarskih hiš, z nalogo, da zagotovijo vladarsko legitimiteto svojih naročnikov vse tja do »me glene davnine«. ³⁰ Enako je veljalo za velike monoteistične religije v njihovih prizadevanjih za razumevanje božjih načrtov za bodočnost človeštva. V temeljnih izhodiščih oz. v okviru osnovnega pojmovanja pomena zgodovine se ta perspektiva ni spremenila niti v času razsvetljenstva, čeprav so takrat zamišljeni začetki ateizma veliko prispevali k sekularizaciji zgodovinopisja in k temu, da se je interpretacija preteklosti znašla v družbi drugih področij znanosti. In to skupaj z nastajajočimi vedami o družbi, ki naj bi, podobno kot zgodovinopisje, bile sposobne zaznati zakonitosti preteklega in bodočega razvoja. Med prvimi se je tega lotil matematik in filozof Nicolas de Condorcet, sopotnik francoske revolucije, ³¹ ki je svoj velikopotezni pregled človeške zgodovine začel z opisom značilnosti lovsko-nabiralskih družb, temu pa sledi opis razvoja človeške družbe do konca 18. stoletja. Kljub temu da se je med pisanjem že skrival pred žirondisti, je svoje razmišljanje zaključil v optimistični veri v »neskončni napredek«, ki bo premagal revščino in občutno podaljšal človeška življenja. Njegov optimizem sta delila tudi Hegel in Marx, njun prispevek k filozofiji zgodovine pa pomeni tudi začetek konca

²⁸ Tukidides, *Peloponeška vojna*, str. 29.

²⁹ Glej Luthar et al. (ur.), *Zgodovina historične misli I, II*.

³⁰ Bell, *Ego-Histories*, str. 43–44.

³¹ Glej Condorcet, *Esquisse d'un tableau historique*. Tukaj po Condorcet, *Sketch for a Historical Picture*.

poskusov, da bi iz zgodovine izluščili verodostojna spoznanja za napovedovanje prihodnosti. Finale te razprave je posrečeno povzel Enzo Traverso v svoji zadnji knjigi *Singular Pasts: The »I« in Historiography*, kjer med drugim decidirano zapiše, da v 20. stoletju interpretacije preteklosti ni več mogoče enačiti z napovedovanjem prihodnosti in zato zgodovina ne more ponuditi odreditve.³²

Poleg tega tudi Traveso svari pred (novim) prezentizmom, ki se v zgodovinoisje po našem mnenju vrača vsaj iz dveh razlogov. Za prvega je deloma »kriv« razvoj spominskih študij. Govorimo o situaciji, v kateri je, zaradi nerazumevanja ali nepoznavanja metodologije spominskih študij, mestoma prišlo celo do zlitja zgodovine in spomina. Dodatna kolateralna škoda tega nesporazuma pa je naraščajoče prepričanje, da je mogoče kredibilno interpretirati samo novejšo zgodovino. Drugo zmotno lahko, vsaj deloma, pripišemo površnemu branju referenčnih avtorjev od Tukidida naprej. Med njimi kaže še posebej spomniti na Voltairja, ki je bil prepričan, da so najboljše knjige tiste, ki jih soustvarjajo bralci s svojim dopolnjujočim branjem. S tem je mislil na reflektirano branje, pri katerem tudi bralec, podobno kot avtor, izhaja iz lastnih izkušenj. In prav slednje velja tudi za sporočilnost *Kandida*, ki je, kot vsa druga Voltairjeva dela, izrecno didaktičen in prezentističen spis. Podobno je mogoče trditi tudi za Kantovo razmišljanje o potrebi po določenih normah in zakonih, v katerem ljudi primerja »z zvitim lesom, iz katerega ni mogoče ustvariti nič povsem ravnega«.³³ Kar pa ne pomeni, da ga pustimo zvitega oz. brez pravil, v Kantovem primeru, brez zakonodajnega reda (*gesetzmäßige Ordnung*). Podobnega mnenja so bili tudi zgodovinarji – in še vedno so to bili predvsem moški – v večjem delu 19. stoletja, po drugi strani pa so se na koncu vendarle odrekli razsvetljenski teoretski samorefleksivnosti in pokroviteljskemu odnosu razsvetljencev do srednjeveškega zgodovinoisja.

Mimogrede, prvi osnutek ocene srednjeveškega zgodovinoisja kot neverodostojnega, nezanesljivega, dogmatičnega in zato nezagodovinskega posredovanja dogajanja v preteklosti se je rodil prav na prehodu iz 18. v 19. stoletje, sooblikovali pa so ga predvsem ljudje okoli *Enciklopedije*. Za delno rehabilitacijo srednjeveškega zgodovinoisja, do katere je kljub razsvetljenski dediščini na koncu vseeno prišlo, sta, ob vabljeni uporabnosti zgledov, zaslužna dva prevladujoča historiografska razmisleka 19. stoletja. Po eni strani je prišlo do romantičnega premeščanja kantovskih konceptov moralnosti – kot nabora individualnih transcendentalnih in aspiracijskih vrednot – na moderne opise celotnih skupnosti, zaradi česar so Herderjevi sledilci začeli individualne značajske poteze, kot so plemenitost, dobrota, surovost itd., pripisovati celotnim narodom.³⁴ Podoben, če ne celo večji vpliv na pojmovanje zgodovine zgledov pa je, presenetljivo, imelo tudi Rankejevo vztrajanje pri kritičnem opisu dejanskega stanja. Pri zgodovinarju, ki je odločilno zaznamoval zgodovinoisje celotnega stoletja, se

³² Tukaj po Bell, *Ego-Histories*, str. 42–43.

³³ »... aus so krummem Holze, als woraus der Mensch gemacht ist, kann nicht ganz Gerades gezimmert werden.« Kant, *Idee*, str. 397.

³⁴ To je v bistvu naredil že Kant kar sam v »Razmišljanja o čustvu lepega in sublimnega«, ko je sestavil »globalno mrežo teles« in degradiral Špance, v času, ko so zahodno epistemologijo postopoma prevzemale Francija, Anglija in Nemčija; črnce in severnoameriška staroselska ljudstva pa opisal kot »divjake«, ki imajo malo oz. nikakršnega občutja v moralnem pomenu, oz. jih pustil na »pragu človeškega«; glej Kant, *Dve razpravi*.

namreč prepogosto zapostavlja njegova razcepljenost med Heglovim zavračanjem didaktične vrednosti zgodovinopisja in težnjo po izobraževanju bralcev. Podobno velja za njegovo razumevanje Heglovega nasprotovanja moralizaciji. Glede na to je Ranke, podobno kot večina drugih začetnikov modernega zgodovinopisja, ostal prepričan, da je iz resnične zgodovine sveta mogoče izluščiti bodoči razvoj, katerega končni cilj je, med drugim, tudi moralno neoporečno vladanje in upravljanje.

Vendar ne na ravni posameznika, saj je bil, podobno kot Hegel, tudi »oče znanstvenega zgodovinopisja« prepričan, da posameznik nima dostopa do »univerzalnega duha«, ki je po Heglovem mnenju edini pravi protagonist zgodovine. Glede na to je tudi Ranke verjel, da je zgodovina človeške družbe predvsem historična refleksija preteklosti nacionalnih kultur. Oziroma da genij in duh naroda, ki sicer deluje preko posameznikov, ni neposredno odvisen od njihove volje in zavesti. Glede na to država ni umetna tvorba, temveč organizem, ki predstavlja neko fazo v zgodovinskem razvoju sveta. Podobno kot Hegel se je tudi Ranke v nekem trenutku oddaljil od razsvetljskega individualizma in pojem ljudske suverenosti podredil idealom (pruske) monarhistične države.

Preden pa se preveč zapletemo v specifično nemško razpravo, raje nadaljujmo z lordom Johnom Emerichom Edvardom Dalberg-Actonom, ki je nasprotje med moralno sodbo in objektivnostjo zaobšel tako, da je subjektivnost moralne sodbe združil z načelnim razumevanjem avtoritete in časti, interpretacijo obojega pa zapupal zgodovini. Naloga »zgodovinske znanosti«, tako Acton, »je ohranjati moralo kot osrednji kriterij za presojanje ljudi in dogodkov in kot edino stvar, o kateri se pošteni ljudje lahko strinjajo«. ³⁵ Kasnejši razvoj dogodkov je pokazal, da se »pošteni ljudje« ne strinjajo niti o tem, da so se nekateri med njimi, sledeč načelu »drugi časi druge navade«, pripravljene odreči celo osnovnim moralnim vprašanjem in iz zgodovine izbrisati tudi posamezne zločine. ³⁶ Kasnejši razvoj dogodkov je prav tako pokazal, da je ob presoji moralnega delovanja znal biti selektiven tudi Acton in da je topogledno bolj kot Kantu podoben Nietzscheju, ki je plediral za osvoboditev izpod »suženjstva moralnosti«. Za razliko od Hegla Nietzsche ni verjel v to, da je »mesto resnice lahko le znanstveni sistem«, temveč se je zavzemal za uveljavitev »'golega življenja' posameznika« in za njegovo eksistencialno samoosmislitev. ³⁷ Po drugi strani Nietzschejeva »kritika preobilja historičnosti« nikakor ne pomeni, da je bil nasprotnik »zgodovinskosti človeka«. Prej nasprotno, po njegovem mnenju je človek po svojem bistvu »zgodovinsko bitje«, saj ga od živali »loči prav zmožnost pomnjenja«. ³⁸ Glede na to je bil prepričan, da »življenje potrebuje usluge zgodovine«. ³⁹ Še več, »zgodovina pripada živečemu«, in to vsaj v treh ozirih: »pripada mu kot dejavnemu in umirajočemu, pripada mu kot ohranjujočemu in častečemu, pripada mu kot trpečemu in potrebnemu osvoboditve«. ⁴⁰

³⁵ Dalberg-Acton, *A History*.

³⁶ Podobno razmišlja tudi Daniel Woolf v *Getting Back to Normal*, str. 481.

³⁷ Bunta, *Friedrich Nietzsche*, str. 230.

³⁸ Prav tam, str. 231.

³⁹ Nietzsche, *O koristi in škodi zgodovine*, str. 235.

⁴⁰ Prav tam.

Bolj kot pomoč pri odgovoru na vprašanje o prekrivanju Actonovih in Nietzschejevih stališč s citiranim želimo opozoriti na to, da se je prvi, po potrebi, še vedno bil pripravljen podrediti srednjeveškemu in zgodnjemoveškemu iskanju zglede, še posebej, če so se ti izkazali za koristne pri potrjevanju sodobnih vrednot. Po drugi strani pa sta oba, vsak na svoj način, jasno odgovorila na vprašanje o (ne)potrebnosti moralne normativizacije zgodovinoisja. Gre za identično vprašanje, ki ga je, slabo stoletje kasneje, eksplicitno zastavil tudi White, in sicer: ali je pripoved o dogajanju v preteklosti brez moralizacije sploh mogoča. In tudi on je prišel do negativnega odgovora. Točneje, ugotovil je, da je moralizacija ostala eden od zaščitnih znakov modernega zgodovinoisja. Kar se je spremenilo, je bil način njene implementacije. Ali rečeno drugače, v 19. stoletju se je vsaka historična interpretacija, ki je želela predstaviti vzroke in motive za opisano dogajanje, še vedno oklepala moralne normativnosti. Enako velja tudi za prevladujoče »ateistično« zgodovinoisje, na kar je želel opozoriti tudi W. H. Dray s tem, ko je dokazoval, da so zgodovinarske interpretacije neizogibno prežete z vrednotami, o čemer, tako Dray, priča natančnejša analiza jezika interpretacije preteklosti. Za ponazoritev svojega stališča je ponudil primerjavo med rabo besed *umor* in *oboj* oz. poskušal razložiti, kdaj in zakaj se zgodovinarji zatečejo k uporabi ene ali druge besede.⁴¹ Podobna vprašanja so preganjala tudi Herberta Butterfielda, avtorja pojma *mehka normativnost*, ki je trdil, da gre pri moralizaciji v prvi vrsti za etično vprašanje, ki »je vedno z nami in zato globoko zakoreninjeno v zgodovinoisje«. ⁴² Po drugi strani je bil prepričan, da to ne bi smelo opravičevati sodb interpretov preteklosti. Nasprotno, zgodovinarji bi se, tako Butterfield, morali vzdržati sodb opisanih akterjev. Podobno stališče je zagovarjal Frank Ankersmith, avtor referenčnih razprav o pomenski analizi historične prezentacije in vloge metafore (in drugih tropov) v zgodovinoisju. Za zaključek tega pregleda pa Ankersmitha nismo izbrali samo zaradi njegovega prepričanja, da v svojih interpretacijah zgodovinarji in zgodovinarke hočeš nočeš soočajo različna moralna in politična stališča. Podobno kot Allan Megill je namreč tudi Ankersmith prepričan, da je mehka moralna normativnost verjetno neizogibna, razpravo pa je (za sedaj) sklenil Woolf s pozivom k »ne-moralni normativni presoji« preteklega dogajanja in njenih akter/akterjev.⁴³ Ne, za Ankersmitha smo se odločili zato, ker je opozoril na to, da novo francosko zgodovinoisje ni le odkrivalo novih objektov raziskovanja preteklosti, in s tem odkrilo zgodovino v »nepokvarjenem stanju«, temveč je historiografsko samorefleksijo za pol stoletja postavilo ob bok raziskovanju konkretnih dogodkov, pojavov, ljudi in (osrednjih in obrobnih) družbenih skupin. Pri čemer so avtorji kot Paul Veyne začeli že pri opisu razmer v antiki.

⁴¹ Dray, *History*, str. 26.

⁴² Butterfield, *Moral Judgements*; tukaj po Bentley, *Herbert Butterfield*, str. 55–71.

⁴³ Woolf, *Getting Back to Normal*, str. 483.

O nekaterih najaktualnejših vprašanih zgodovinopisja ter avtoricah in avtorjih, ki jih obravnavajo

Glede na povedano je mogoče sklepati, da se je, od Tukididovega petega stoletja pr. n. št. pa vse tja do aktualnih razprav o normativnosti in temporalnosti zgodovinopisja v prvih desetletjih 21. stoletja zgodilo in spremenilo malo in veliko hkrati. Gotovo pa se je spremenila spolna sestava interpretov preteklosti in tistih, ki so njihovo početje analizirali. Od druge polovice prejšnjega stoletja to gotovo niso več samo moški in med tistimi, ki to niso, niso samo ženske. S (strokovnim) raziskovanjem preteklosti se v 21. stoletju zares ukvarjajo vsi, čeprav so tudi istospolnim dostop do profesionalne interpretacije preteklosti tlakovale ženske; na kar smo opozorili že v pregledu zgodovine historične misli. V zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja so ženske (in drugi) uspele/uspeli prodreti tudi na Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Slednje omenjamo zgolj zaradi zgornje tematizacije moralne normativnosti, saj podobno kot Maurice Mandelbaum verjamemo, da to, kar v nekem obdobju razumemo kot »normalno« oz. »abnormalno«, igra pomembno vlogo v razumevanju vzrokov in razlogov za neko stanje.⁴⁴ Običajno ali neobičajno je namreč zaznamovano že »surovo gradivo«, na katero naletimo na začetku raziskave, kakor tudi »univerzalni nabor nerazporejenih dogodkov in osebnosti«. Še več, vrednostno je, tako White, zaznamovano že »zgodovinsko polje« samo po sebi.⁴⁵ Vprašanje je le, v kolikšni meri se zgodovinarke in zgodovinarji tega zavedajo oz. so se zavedali.

Odgovor na to vprašanje, točneje odgovor na vprašanje, kakšen je historio-
grafski samorefleksivni potencial določenega (nacionalnega) zgodovinopisja, je odvisno od okolja, v katerem je to potekalo in še poteka, predvsem pa je odvisno od obsega in ravni te razprave. Tam, kjer je (bilo) interesa za teorije zgodovinopisja manj, ga srečamo še redkeje, tam, kjer je (bil) pogostejši in intenzivnejši, je nabor relevantnih besedil postal domala neobvladljiv. Meja med temi okolji na srečo ne poteka med evropskim in svetovnim vzhodom in zahodom ali severom in jugom, temveč se ta vije med akademskimi sredinami, v katerih je ta razprava potekala sproti, in akademskimi okolji, kjer je skoraj ni bilo. Prvim se je relativno hitro pridružilo tudi slovensko zgodovinopisje. Točneje, na tem zemljevidu sta se že pred slabim stoletjem znašla dva zgodovinarja in po starejšem so poimenovali Zgodovinski inštitut na SAZU. Pri Milku Kosu kaže opozoriti na oceno Boga Grafenauerja, ki pravi, da ga vprašanja »zgodovinskih koncepcij« niso izrecno zanimala, čeprav naj bi »iskal tudi v tej smeri«. Pri tem je mislil na Kosovo sistematično branje Zwittrove razprave *Sociologija in zgodovina*,⁴⁶ branje, za katerim so ostali zapiski, ki jih hrani ZIMK ZRC SAZU. Drugi, sicer pol generacije mlajši, pa je bil Fran Zwitter. In prav on je prvi opozoril na fran-

⁴⁴ Mandelbaum, *The Anatomy*.

⁴⁵ White, *Metahistory*, str. 27.

⁴⁶ Razprava je najprej (1937) izšla kot delno dopolnjeno nastopno predavanje na univerzi 5. novembra 1937 v reviji *Sodobnost*, kasneje (1938) pa v Akademski založbi še v razširjeni knjižni obliki.

coske *Annales* in s tem na dogajanje, ki je sredi prejšnjega stoletja zaznamovalo razvoj zgodovinopisja na štirih kontinentih.

In kako so videti stvari pol stoletja po tem, ko je Jacques Le Goff to dogajanje prekrstil v nastop *Nouvelle histoire*?⁴⁷

Kogar zanima razvoj razprave o teoriji zgodovinopisja, se lahko zateče predvsem k branju prispevkov v dveh referenčnih revijah. Starejša *History and Theory* je začela izhajati leta 1961, mlajša *Rethinking History* pa bo kmalu (leta 2026) praznovala tri desetletja obstoja.

Za lažje razumevanje besedil, ki v teh revijah izhajajo, pa je dobro poznati različne poskuse razvrstitve različnih teoretskih usmeritev; razvrstitve, ki so predmet razprav treh generacij avtorjev, med katerimi so bili najstarejši skoraj vsi tudi filozofi in/ali antropologi. Mislim na generacijo, ki so jo zaznamovali avtorji, kot so že omenjeni W. H. Dray, Arthur Danto, Jack H. Hexter, Louis Mink, deloma tudi Claude Lévi-Strauss. Njim je sledila nekoliko mlajša generacija z Whitom in Goeffreyjem Eltonom na eni in Lawrenceom Stonom na drugi strani teoretskega polja na čelu. Tem so sledili že omenjeni Dominick LaCapra, Frank Ankersmith, ob njiju pa še Gabrielle M. Spiegel, Natalie Zemon Davis, Pietro Rossi, Carlo Ginzburg, Giovanni Levi, Reinhard Koselleck, Aleida Assmann, Keith Jenkins in nekoliko mlajši Alun Munslow ter rastoča skupina uveljavljajočih se avtoric in avtorjev.

*

V zadnji generaciji dajejo v veliki meri ton razpravi Nizozemec Eelco Runia, Avstralka Marnie Hughes-Warrington, Izraelec Aviezer Tucker in Estonec Marek Tamm.

Prvi, Runia, je nase opozoril že pred 20 leti. Naprej s serijo izjemnih člankov v *History and Theory*, kasneje (oz. vmes) pa s projektom *Committing History*,⁴⁸ v katerem ugotavlja, da občasni dogodkovni plazovi, kakor imenuje prelomne dogodke tipa francoska revolucija, niso posledica točno določenih minulih dogodkov, temveč jih je treba obravnavati kot nekakšne vdore v zgodovino, vdore, katerih posledice so lahko tudi prave kulturne vrtoglavice (*cultural vertigos*). V prvi knjigi, ki je izšla na ameriškem akademskem tržišču in nosi naslov *Moved by the Past*, pa je to stališče nadgradil s prepričanjem, da se je do novih spoznanj mogoče dokopati skozi analizo konfliktov. Po njegovem mnenju že sam pomen pojma misliti pomeni stvari postaviti na glavo, jih razstaviti. Poleg tega je prepričan, da se originalni misleci do svojih spoznanj lahko dokopljejo samo tako, da se zoperstavijo ustaljenemu redu. Kar pomeni, da se z zgodovinopisjem ne more ukvarjati nekdo, ki trpi za hosofobijo, torej nekdo, ki ga daje strah pred neredom in umazanijo.

Včasih je treba, tako Runia, ta nered spustiti tudi v svojo strokovno/profesionalno delavnico/orodjarno (Marc Bloch) oz. se po Byronovem zgledu skregati s svojim delovnim orodjem. In ker smo to orodje najpogosteje mi sami, je lahko vse

⁴⁷ Glej Goff, Chartier in Revel (ur.), *La Nouvelle histoire*.

⁴⁸ Glej tudi Runia, *Into Cleanness Leaping*.

skupaj še posebej naporno, saj to pomeni, da mora biti dober zgodovinar vedno tudi v sporu s samim seboj.

Deloma to stališče Runia dolguje svoji vzporedni izobrazbi. Ob študiju zgodovine je namreč končal tudi študij psihologije. Kot zgodovinar pa je ta način razmišljanja prevzel po Haydnu Whitu, ki je že pred pol stoletja svaril pred predfiguracijami oz. pred vnaprej kodiranimi pomeni in predvidljivimi načini interpretacije.

Še posebej pa je po njegovem mnenju treba paziti na to, da si kot zgodovinarke in zgodovinarji ne začnemo lastiti preteklosti. V resnici (in tu se sklicuje na Hans-Georga Gadamerja) smo samo njen del, torej »In Wahrheit gehört die Geschichte nicht uns, sondern wir gehören ihr«.⁴⁹

Marek Tamm, če se vrnem še k preostalim imenom nove generacije, se je med trendseterje v zgodovinopisju uvrstil s svojimi razpravami o prezentizmu. Pred tem je dokazal, da dodobra pozna razvoj nove kulturne zgodovine. Ne nazadnje tudi s pomočjo njenega najeminentnejšega avtorja, Angleža Petra Burka, s katerim je leta 2018 izdal knjigo *Debating New Approaches to History*. Ali skozi delo na odmevnem zborniku *Afterlife of Events: Perspectives on Mnemohistory*, kjer med avtoricami in avtorji najdemo tudi Ann Rigney, Aleido Assmann, Jana Assmanna, François Dossa in znova Petra Burka. In zdi se, da je bil prav ta zbornik predpriprava na razpravo o prezentizmu oz. o nekritičnem interpretiranju preteklosti s pomočjo sodobnih predstav, vrednot in konceptov.

Po Tammovem mnenju je do tega moralo priti zaradi tega, ker se je »preteklost približala sodobnosti, sodobnost pa bodočnosti«, s čimer se je do nedavnega prevladujoče, v prihodnost usmerjeno razumevanje časa kot linearnega in neponovljivega spremenilo v nelinearno, povratniško in napredku nenaklonjeno konceptualizacijo časa. Sicer pa je pred dvajsetimi leti na to prvi opozoril francoski zgodovinar François Hartog, ki govori o na sedanost osredotočenem režimu historičnosti.⁵⁰

Pred zgoraj napovedano razpravo o soodgovornosti v zgodovinopisju pa opozarjam samo še na delo Marnie Hughes-Warrington, avtorice referenčnih del, kot so *Fifty Key Thinkers on History*, *History as a Wonder* in *Big and Little Histories*. Na tem mestu jo omenjam predvsem zaradi dela *History as Wonder*, v katerem ugotavlja, da je v naših zgodovinah preveč sodobnosti. Podobno kot Marek Tamm tudi ona govori o nastanku novega, na sodobnost osredotočenega režima historičnosti, ki spreminja osnovno metafiziko zgodovine. Po novem ta ni več usmerjena v razumevanje, razlaganje in opisovanje sveta, temveč v spreminjanje tega razumevanja. Po mnenju Hughes-Warringtonove je poudarek na revizionističnem branju koncepta metafizike zgodovine posledica tako imenovanega etičnega obrata, le-ta pa rezultat politizacije metafizike zgodovinopisja. Ena najbolj problematičnih posledic tega etičnega obrata je »eksplicitni revizionizem«, ki je po mnenju strokovnjakov za to vprašanje enak »izbrisu« določenega dela preteklosti.⁵¹

Slednje je dobra iztočnica za drugi del pričujočega besedila, del, v katerem se posvečamo vprašanju udeležnosti in/ali soodgovornosti. In tudi v tem primeru se

⁴⁹ Gadamer, *Wahrheit und Methode*, str. 281.

⁵⁰ Tu mislimo predvsem na njegovo delo *Regimes of Historicity*.

⁵¹ Aguas in Layana Iludain, *Franco's Repression*, str. 86.

zatekam k avtoricam in avtorjem, ki zadnje desetletje skrbijo za to, da ta razprava ostaja zanimiva in vznemirljiva obenem.

Zgodovinoписje in zavedanje konca

Sicer pa gre tudi v tem primeru za temo, ki ima daljšo zgodovino, saj se zgodovinarji od Tukidida naprej pogosto sprašujejo, kdo in v kakšnih okoliščinah so akterji zgodovinskih sprememb (na vseh ravneh), v zadnjem času pa to vprašanje povezujejo z razmislekom o tem, v kolikšni meri in na kakšen način smo za to, kar se nam dogaja, soodgovorni. Pri tem se vse več avtoric in avtorjev sprašuje o človekovi vlogi pri uničevanju planeta, pri čemer pa se ne morejo dogovoriti niti o tem, od kdaj naprej je ta proces res odvisen predvsem od človeka.

V pričujoči razpravi pa nas bolj kot začetek antropocena (v 17., 18. ali na koncu v 20. stoletju) zanima, kakšen vpliv so imele posledice tehnološkega in s tem družbenega razvoja na zgodovinoписje. Skratka, zanimalo nas bo, kako je tehnični in družbeni razvoj, katerega začetke je, po Koselleckovem mnenju, treba iskati v času med 1770 in 1830, vplival na interpretacijo preteklosti. Torej, kako je na zgodovinoписje vplival trenutek, v katerem se je na preteklosti utemeljeno dojetje časa začelo spreminjati v zagledanost v prihodnost oz. v prihodnji razvoj. Pri tem nas ne zanima toliko sam začetek moderne, ki ga je Koselleck poimenoval kot *Sattelzeit* človeške zgodovine, temveč njen iztek. Ni pa morda odveč opozoriti, da je, čeprav se je avtor izrazu »čas sedla« kasneje odrekel, le-ta lahko koristen za razumevanje ene prvih situacij, v kateri je prišlo do izrazitega dinamiziranja človeškega življenja. Pri tem mislimo na spremembe, ki jih je povzročila udomačitev konja. V trenutku, ko je jezdec na njegovem hrbtu obvladoval bistveno več prostora in razpolagal z bistveno več moči, je to odločilno vplivalo na človeški razvoj v celoti. Vplivalo je namreč skoraj na vse; na način obdelave zemlje oz. način produkcije nasploh, na transport, na način vojskovanja itd.

V današnji razpravi, ki se v največji meri osredotoča na posledice tehnološkega razvoja na prehodu zadnjih stoletij, pa se je za takšna prelomna obdobja uveljavil izraz pospešitev oz. pospeševanje, katerega osrednja posledica (tudi za zgodovinoписje) je prezentizem oz. osredotočanje na »neskončni sedaj«. Podobno kot »kratko-časnost« želi tudi izraz prezentizem opisati stanje, v katerem pride do prekinitve osredotočenosti na preteklost in prihodnost. V trenutku, ko smo zaradi klimatskih sprememb soočeni s koncem »različnih vrst obstoja«, je po prepričanju Nitzana Lebovica mogoče razmišljati tudi o različnih »predstavah in/ali občutenjih konca.«⁵²

Avtor, s katerim bomo prvenstveno polemizirali v tem delu besedila, pri tem izhaja iz razumevanja pojava soodgovornosti oz. sokrivde, ki se je uveljavil sredi prejšnjega stoletja, ko se je demokratična *politea* v različnih predstavah o prihodnosti želela distancirati od katastrofične preteklosti druge svetovne vojne. Sokrivda in soodgovornost sta bili namreč v napoto predstavi (in želji) (p)o bodočem(u)

⁵² Gre za okorni prevod izraza »sense of an ending«, ki ga je uvedel Lebovic v članku *Homo Complexus*, str. 410.

razvoju, ki ga Lebovic predstavi kot v prihodnost zadržto demokratično pluralnost. Pri tem opozarja, da tematizacija sokrivde ne kaže vezati zgolj na situacije, v katerih »politični akterji vzpodbujajo genocidalna dejanja«, temveč na vse primere, v katerih »javne ustanove sodelujejo v težnji za kratkoročnim dobičkom«. ⁵³ Ali, kot bi dejal Hartog, v premislek o soodgovornosti oz. sokrivdi je treba vključiti vse primere, v katerih se »sedanjost želi predstavljati kot že preteklost«. ⁵⁴ Pri tem ne smemo pozabiti na Koselleckovo opredelitev *pretekle prihodnosti*, ki ponazarja človekovo vpetost v vse tri časovne dimenzije (preteklost, sedanjost, prihodnost). Po Koselleckovem mnenju so vsa pričevanja odvisna od tega, v kolikšni meri vsakokratne izkušnje reflektirajo preteklost, po drugi strani pa se kot zgodovinarke in zgodovinarji moramo zavedati, da so v prihodnost usmerjeni pričakovanja, upi in napovedi vplivali tudi na razvoj jezika. ⁵⁵

In končno, ne smemo se izneveriti Koselleckovemu priporočilu, ki nam nalaga vsakokratno poznavanje osnovnega izvora pojma, ki je predmet naše razprave. To še posebej velja za pojme, kot so sokrivda, soodgovornost, deloma tudi vpletenost, pojme, ki so se v evropski (in ameriški) pravni, nato pa tudi historiografski diskusiji uveljavili po letu 1945, torej v času, ki je narekoval resen premislek o vzrokih in posledicah fašizma in nacizma ter o vzrokih za drugo svetovno vojno. Angleški izraz *complicity*, ki združuje kar vse tri slovenske pojme, izvira iz latiniziranega grškega izraza *complexus* in latinske besede *plicio* (*complicitas*), ki opozarjajo na sovpletenost nekoga ali nečesa v nekaj. V situaciji, ki zanima nas, gre tako za vpletenost v nekaj kot tudi zapletenost neke situacije, v kateri se je nekdo znašel. O tem priča tudi grški izraz *pleko*. Ali kot razlaga Lebovic, mišljena je situacija, proces, stanje, ki dodobra zapleta življenje posameznika in drugih okoli njega. V povezavi z Aristotelovim pojmovanjem izraza *praxis* lahko *plicio* pojmujeemo tudi kot aktivnost, ki pa se lahko izteče tudi v pasivnem sodelovanju. Podobno je razmišljala tudi Hannah Arendt v *Vita Activa* (oz. *The Human Condition*), kjer je v zagovoru aktivnega (strokovnega, političnega, intelektualnega ...) življenja slednjega razumela v najtesnejši povezavi z odgovornostjo zanj.

Temu je sledilo pol stoletja razprave, ki se je raztezala od samoobtoževanja Prima Levija zato, ker je Auschwitz preživel, ⁵⁶ do lekcij o tiraniji Timothyja Snyderja, ⁵⁷ ki jih avtor, mimogrede, vpelje s citatom (»Da si bil zaveden, v politiki ni izgovor«) Leszeka Kolakowskega. In če kaj, velja to tudi za zgodovino pisje na začetku 21. stoletja. O tem so prepričani tudi avtorji referenčnih del, kot so *Hitler* (Ian Kershaw), »Frameworks for Social Engineering« (Christopher R. Browning in Lewis H. Siegelbaum), *Complicity in the Holocaust* (Robert P. Ericksen), *Complicity: Criticism Between Collaboration and Commitment* (Thomas Docherty) in vrsta drugih, med katerimi ne smemo (znova) spregledati Kosellecka, katerega osrednja vrlina je bila zmožnost opredelitve temeljnih značilnosti (in procesov) določenega

⁵³ Lebovic, *Homo Complexus*, str. 411.

⁵⁴ Hartog, *Regimes of Historicity*, str. 114.

⁵⁵ Glej tudi Steinmetz, *Nachruf*, str. 427.

⁵⁶ Tu mislimo predvsem na Levijevo knjigo *Ali je to človek*.

⁵⁷ Glej Snyder, *O tiraniji*.

časa. Med drugim tudi časa demokracije, ki ga je po njegovem mnenju treba razumeti kot čas »predpisovanja in upora«, čas zazrtosti v bodočnost, pospeševanja razvoja in ideologizacije.⁵⁸ Za vsako resno razpravo o zgodovinoisju pa je neizogibno vsaj okvirno poznavanje njegovega monumentalnega dela *Geschichtliche Grundbegriffe* oz. *Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*.⁵⁹ To, da je v naslovu omenjena Nemčija, je namreč zgolj pojasnilo, da so se avtorji zatekali k nemškimi zglede, osnovna etimološka in vsebinska razlaga pojmov pa velja za vse, ki jih preteklost zanima onkraj deskriptivnega opisa določenega dogajanja. Podobno kot Gotthold Ephraim Lessing⁶⁰ je bil namreč tudi Koselleck prepričan, da izvora besed ni mogoče samo poljubno opisati, temveč jih je treba natančno opredeliti. Samo tako je namreč »mogoče razumeti pojme, ki smo jih z besedami želeli opisati«.⁶¹ Pojmi, skupaj s svojo zgodovino, pa so, tako Koselleck, predpogoj za konsistentno interpretacijo preteklosti, v kateri pojmi, kot sta sokrivda oz. soodgovornost, igrajo eno od osrednjih vlog. Če lahko verjamemo Jacquesu Rancièreju, gre za pojem, ki ga je mogoče razumeti kot odsev v ogledalu, še posebej ko gre za razumevanje moči naše suverenosti v času, ki ga zaznamuje zasičenost na vseh področjih, od visokošolskega izobraževanja, ki se iz javnega dobrega spreminja v »osebno investicijo«,⁶² do najrazličnejših oblik konsistentne kritike, ki se v postresnični dobi prevaja v nelojalnost.⁶³ Nelojalnosti do političnih organizacij, naroda, javnih in zasebnih ustanov, krajevne skupnosti itd., pa vse tja do določene interpretacije preteklosti. Za nas je seveda najbolj zanimiv očitek nelojalnosti do slednje, čeprav je raziskovanje preteklosti neločljivo povezano s kritičnim preverjanjem obstoječih interpretacij.

Na drugem koncu istega spektra najdemo poziv k upoštevanju morebitnih kulturnih razlik, v zvezi s katerim se je že sredi prejšnjega stoletja uveljavila metaforična trditev, da je »zgodovina [...] tuja dežela« in da tam »delajo stvari drugače«.⁶⁴ V skladu s tem se je v okviru novega francoskega zgodovinoisja uveljavilo stališče, da je treba določene procese obravnavati v širšem prostorskem kontekstu. Eden vidnejših zagovornikov tovrstnega razmišljanja je bil tudi Lucien Febvre, eden od »očetov« novega francoskega zgodovinoisja, ki je bil prepričan, da je za zgodovino določene evropske države treba poznati zgodovino celotnega kontinenta, po drugi strani pa nas je prav on svaril pred splošnimi sodbami, kot je ta, ki začetke evropskega ateizma pripisuje Francoisu Rabelaisu.⁶⁵

⁵⁸ Koselleck, *Sediments of Time*.

⁵⁹ Koselleck ni bil samo pobudnik in sourednik Leksikona, temveč avtor vrste ključnih pojmov, med drugim tudi pojma demokracija, kot zadnji preživeli sourednik pa je najbolj zaslužen za študijsko izdajo leksikona iz leta 2004.

⁶⁰ Glej Lessing, *Ernst und Falk*.

⁶¹ Tukaj po Brunner, Conze in Koselleck, *Geschichtliche Grundbegriffe*, str. XIII.

⁶² Glej tudi Brown, *Undoing the Demos*, str. 181.

⁶³ Docherty, *Complicity*, str. 17.

⁶⁴ To metaforično ponazoritev zgodovine dolgujemo britanskemu pisatelju L. P. Hartleyju, ki je prav s tem stavkom začel svoj roman *The Go-Between*. Knjiga, ki je bila prvič objavljena leta 1953, je doslej doživela že dve ekranizaciji, popularna primerjava zgodovine s tujo deželo pa je okužila velik del britanske pop kulture.

⁶⁵ Tukaj mislimo na Febvрово razpravo *The Problem of Unbelief in the Sixteenth Century*.

Podobno velja za percepcijo časa in s tem povezanim rojstvom zgodovine dolgega trajanja, ki ga je Fernand Braudel poskušal ponazoriti z valovanjem morja.⁶⁶ Še preden pa nadaljujemo v to smer, še povabilo k branju njegovih temeljnih del *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* in *Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje. Strukture vsakdanjega življenja: mogoče in nemogoče*.⁶⁷ V njem namreč prepričljivo dokazuje, da je kulturni in gospodarski razvoj v Sredozemlju v 16. stoletju začel vplivati na razvoj velikega dela Evrope in Severne Afrike oz. da se je na določenih področjih življenja sredozemski prostor raztezal od podsaharske Afrike na jugu do belgijskega Antwerpna na severu Evrope.

In če je Braudel cele generacije okužil z obojim, široko historično časovno in prostorsko perspektivo, velja Koselleck še vedno za nepogrešljivo referenco v razpravi o »teoriji zgodovinskega časa«,⁶⁸ točneje o sočasnosti nesočasnega (*die Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen*), zaradi česar je skoval pojem »časovni sloji« (*Zeitschichten*). Še točneje, do tega pojma se je dokopal na podlagi razmišljanja o nelinearnosti zgodovinskega časa. Kot mnogi pred njim je tudi on ugotovil, da v danem trenutku ostajajo, stisnjeni drug ob drugega, različni zgodovinski časi. Čeprav je njihovo »agregatno stanje« različno, eni so še giblivi, drugi že otrdeli, so vsi med seboj tesno povezani, zaradi česar lahko občasno pride tudi do napetosti in prelomov. Še posebej pri domnevno standardnih situacijah, ki pa se nikoli ne iztečejo v enake posledice, kar je, mimogrede, še dodaten dokaz, da se zgodovina ne ponavlja.

Nazaj na začetek

Podobno kot Braudel in Koselleck je razmišljal tudi Paul Veyne. Tudi on ni podlegel populističnemu aspektu metafore »zgodovina = tuja dežela«, saj je pri svojih raziskavah življenja v antiki ugotavljal, da marsičesa, kar se je dogajalo v središču rimskega cesarstva, ni mogoče razumeti brez primerjave z življenjem v sodobnosti. Po eni strani zaradi pomanjkanja virov, ki od nas terja veliko dodatnega mukotrpnega dela,⁶⁹ po drugi strani pa brez primerjave z življenjem v sedanosti težko razumemo topografijo starega Rima. To gotovo velja za prvi sistem enosmerne prometa v zgodovini nasploh, ki naj bi vsaj deloma rešil

⁶⁶ Glej Luthar, *Fernand Braudel*; glej tudi Braudel, *Zgodovina in različni pojmi časa*, predvsem del, v katerem Braudel različne časovne ritme primerja z valovanjem morja.

⁶⁷ Prvo je mogoče dobiti tudi v hrvaškem prevodu, drugo, ki je izšla v okviru zbirke *Studia Humanitatis*, pa žal samo še po knjižnicah in antikvariatih.

⁶⁸ Koselleck, *Sediments of Time*, str. XII.

⁶⁹ Podobno kot Hayden White se je tudi Veyne zavedal razkoraka med »gosto« in »redko« stskano zgodovino, pri čemer je pod »gosto« razumel opis francoske revolucije, z »redko« pa skupek »nekaj skromnih kronoloških podatkov«, ki so nam ostali znani o »enem ali dveh cesarstvih, od katerih nam je komajda ohranjeno njuno ime«. Pri tem se je tudi on skliceval na Lévi-Straussa in njegovo razmišljanje o zgodovini kot »neokmjeni celoti«, sestavljeni »iz posameznih področij, vsako od njih pa določa njegova lastna pogostost«. Lévi-Strauss, *La Pensée sauvage*, str. 340–348. Tukaj po Veyne, *Kako pišemo zgodovino*, str. 334.

prometni kaos znotraj mreže cest in ulic, ki je v času Vespazijana in Tita narasla na neverjetnih 90 kilometrov.⁷⁰

Ob podobnih praktičnih rešitvah in siceršnjih razmerah v rimskem imperiju torej ni razmišljal samo Jérôme Carcopino, temveč tudi Veyne, ki je ob tem vztrajno opozarjal tudi na njihov dolgoročni pomen. O tem morda najbolje priča njegova razprava o posledicah prevlade monoteistične religije v Evropi.⁷¹

Na podobno celovit način je poskušal razmišljati tudi o interpretaciji preteklosti, ki jo je, v okviru splošnega pojma zgodovina, razumel kot izrazito protislovno polje oz. kot nekaj nedoločeneга, »razen ene izjeme morda: vse, kar se tam znajde, se je moralo resnično zgoditi«. ⁷²

Na spolzkih tleh ga zalotimo le pri oceni pomena filozofije zgodovine, o kateri je svoje nenaklonjeno stališče črpal predvsem iz branja Spenglerja in Kanta. In prav slednji naj bi ga pripeljal do sklepa, da predstavlja filozofija zgodovine v določenih situacijah nepotrebno podvajanje historiografije. In to kljub ugotovitvi, da se historiografija posveča analizi vsakokratne interpretacije in da kot taka predstavlja izhodišče vsakega raziskovanja preteklega dogajanja, povezanega s preverbo ostankov »naših verskih, filozofskih ali moralnih prepričanj«. ⁷³ Predvsem pa nas je zmotilo njegovo zanemarjanje minulih spoznanj, da je vsaka resna interpretacija preteklosti dobesedno prepojena s historiografskim razmislekom o njenem idejnem oz. ideološkem ozadju. Po drugi strani je mirno priznal, da je Kantu uspelo napisati pomemben del zgodovine človekove predstave o svobodi.

Glede Veyna lahko obžalujemo, da ni nadaljeval tam, kjer je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja začel, in sicer z referenčnim esejem o tem, kako pišemo zgodovine. Ali ko je razmišljal o tem, ali so Grki res verjeli svojim mitom, ⁷⁴ ali ko je iskal vire za rekonstrukcijo vsakdanjega življenja v Rimu in poskušal ugotoviti, ali so ljudje »stvari« počeli res tako zelo drugače. In če so, zakaj. In končno, kako je to sploh mogoče ugotoviti.

Če bi nadaljeval z iskanjem odgovora na to zadnje, bi s tem gotovo oživil razpravo tistih, ki so se sistematično ukvarjali z zgodovinarskimi možnostmi za opis preteklega dogajanja. To bi ga gotovo zapletlo v razpravo z vsemi, ki so razpravljali o tem, na kakšen način zgodovinar oblikuje svojo zgodbo oz. na kakšen način jo posreduje bralkam in bralcem. V ta okvir gotovo spada tudi razmislek o temeljih in/ali najpogostejših oblikah historične interpretacije ter o spoznavnoteoretskem statusu specifične historične razlage v primerjavi z npr. sociološkimi, antropološkimi, geografskimi in drugimi razlagami preteklosti.

Nadaljnji razmislek bi ga gotovo zapletel tudi v aktualno razpravo o (re)normalizaciji abnormalnega, s katero zaključujemo pričujočo razpravo. Ne nazadnje se je ta začela že v prejšnjem stoletju, in sicer kmalu po drugi svetovni vojni, vendar je zaradi omenjene stvarne rekonstrukcije abnormalnosti druge svetovne vojne

⁷⁰ Carcopino, *Daily Life*, str. 57.

⁷¹ Veyne, *When Our World Became Christian*, str. 312–394.

⁷² Veyne, *Kako pišemo zgodovino*, str. 333.

⁷³ Momigliano, *Zgodovinopisje v času ideologij*, str. 345.

⁷⁴ Veyne, *Les Grecs*.

precej časa ostajala v ozadju. Oziroma jo je v ospredje pripeljal tehnološki razvoj, katerega kolateralna škoda je tudi nezdržna de-historizacija preteklosti, ki jo je omogočila enostavna in izjemno učinkovita distribucija fiktivnih zgodovin. Druga, morda še hušja posledica istega procesa oz. iste *situacije* je vse večja odsotnost in/ali zavračanje moralne sodbe, zaradi česar so kolegi, kot je Woolf, prepričani, da naš problem ni preobilje moralizacije, temveč pretirana redkost »premišljene moralne sodbe«. ⁷⁵ Ena od posledic tega so tudi »pošastne diskontinuitete«, ⁷⁶ ki otežujejo oblikovanje prepotrebne kontinuitete določenega dogajanja v preteklosti, kar bi v skrajnem primeru lahko pripeljalo celo do marginalizacije koncepta zgodovine dolgega trajanja.

A bolj kot to sta nevarna ignoriranje ali reinterpretacija travmatičnih dogodkov, saj oboje vodi do njihove popolne dehistorizacije. Med prvimi je na to opozoril že Hippolyte Taine s svojim spoznanjem, da večine akterjev francoske revolucije gotovo ni gnalo samo golo človekoljubje. Z retoričnim vprašanjem, ali so »krokodili [lahko] filantropi«, ⁷⁷ je tako med prvimi opozoril na spremembe, do katerih prihaja v trenutku, ko očividci zapustijo prizorišče. Tisti, ki jim sledijo, namreč radi poskrbijo za to, da šok postopoma zbledi in da travmatični dogodek postane »normalno katastrofičen«. Po mnenju Woolfa, ki se, podobno kot mi, pri tem naslanja na Jeana Baudrillarda, je to postalo sestavni del negacionistične kulture, ki »strmi za renormalizacijo tega, kar je videti moralno in fenomenološko ne-normativno«. Pri tem si kanadski kolega pomaga z nemškim »sporom zgodovinarjev«, v katerem je zaradi primerjave nacističnih zločinov z nasiljem ruskih vojakov in bombardiranjem zaveznikov prišlo do prevedbe »izvorno patološkega v kronično neobičajno«. ⁷⁸ S tem je, tako Woolf, »travma druge svetovne vojne v veliki meri že izgubila izvorni psihološki pomen in postala običajna kategorija [...] človeške izkušnje«. ⁷⁹ Na podoben način razmišlja tudi Ian Hacking, ki meni, da smo v to situacijo zabredli tudi zaradi inflatorne rabe pojma travma, zaradi česar naj bi dandanes večina odraslih ljudi doživela vsaj eno travmatično izkušnjo. ⁸⁰ A bolj kot to je za zgodovinpisje nevarna čisto običajna normalizacija abnormalnega, ki vodi v najnovejšo obliko banalizacije travme. Dodatni problem tega početja oz. tega procesa je odsotnost empatije. Če je banalizacija Eichmannovega početja v spisih Arendtove požela še dodatno vznemirjenje in vnovično podoživljanje posledic genocidnega ravnanja nacistov, aktualne relativizacije travmatičnih dogodkov sprožajo zgolj svojevrsten *petit frisson*. ⁸¹

⁷⁵ Woolf, *Getting Back to Normal*, str. 507.

⁷⁶ Runia, *Moved by the Past*, str. XIII.

⁷⁷ Taine, *The French Revolution*, str. XVII.

⁷⁸ Woolf, *Getting Back to Normal*, str. 509.

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Hacking, *Historical Ontology*, str. 18.

⁸¹ Lyotard, *The Inhuman*, str. 106.

P. S. Poletje s Tukididom

Dela, kot je referenčna knjiga o banalizaciji zla ali Veynova monumentalna razprava o gladiatorskih igrah, ljubezni, družini in drugih aspektih antične družbe; ali zbirka esejev *Comment on écrit l'histoire: Essai d'épistémologie*⁸² žal niso del naše vsakodnevne lekture. Zavezani svojim raziskovalnim temam komaj zmoremo pregled specifičnega, z našim delom tesno povezanega gradiva in literature. Vendar nas to ne sme odvracati od branja drugih temeljnih del. Ne zgolj zaradi splošne izobrazbe, temveč zaradi vzpostavljanja nujne distance do lastnega dela. Potopljeni v svoje gradivo namreč pogosto izgubimo sposobnost pogleda od zunaj, ki ga včasih lahko ponudi samo prebiranje širokopoteznih sintez tipa *Peloponeške vojne*. Pri tem gre namreč tudi za svojevrstno druženje z njihovimi avtoricami in avtorji. Še več, občasno (poletno) druženje z Arendtovo, Hartogom, Koselleckom ali Tukididom nam ne omogoča samo nujno potrebnega odmika, temveč nam odpira širši pogled na predmet lastne obravnave. In če kdo lahko ponuja prijetno, če ne celo spodbudno družbo za razmislek o aktualnih razpravah v zgodovinoisju, je to gotovo Tukidid, s katerim se splača preživeti vsaj del poletja.

Literatura

- Aguas, Jose Miguel Gaston, in Cesar Layana Iludain, Franco's Repression in Navarre through Its Spaces of Remembrance. *Observing Memories* 6, 2022, str. 86–91.
- Arendt, Hannah, *Vita activa*. Ljubljana: Krtina, 1996.
- Bell, David A., Ego-Histories. *The New York Review of Books* 70/11, 2023,
- Bentley, Michael, Herbert Butterfield and the Ethics of Historiography. *History and Theory* 44/11, 2005, str. 55–71.
- Braudel, Fernand, *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Pariz: A. Colin, 1949.
- Braudel, Fernand, *Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje. Struktura vsakdanjega življenja: mogoče in nemogoče*. Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1988.
- Braudel, Fernand, Zgodovina in različni pojmi časa. Oto Luthar, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016, str. 295–306.
- Brown, Wendy, *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books, 2015.
- Browning, Christopher R., in Lewis H. Siegelbaum, Frameworks for Social Engineering: Stalinist Schema of Identification and the Nazi *Volkscommunity*. Michael Geyer in Shiela Fitzpatrick (ur.), *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared*. New York: Cambridge University Press, 2009, str. 231–265.
- Brunner, Otto, Werner Conze in Reinhart Koselleck (ur.), *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart: Klett-Cotta, [1973] 2004.
- Bunta, Aleš, Friedrich Nietzsche. Oto Luthar, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016, str. 229–234.

⁸² Veyne, *Comment on écrit l'histoire*.

- Carcopino, Jérôme, *Daily Life in Ancient Rome: The People and the City at the Height of the Empire*. Middlesex: Penguin Books, [1940] 1991.
- Condorcet, Nicolas de, *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*. Pariz: Agasse, 1795.
- Condorcet, Nicolas de, *Sketch for a Historical Picture of the Progress of the Human Mind*. Dalton House: Forgotten Books, 2018.
- Dalberg-Acton, John Emerich Edward, A History of the Papacy. J. Rufus Fears (ur.), *Selected Writings of Lord Acton*. Indianapolis: Liberty Fund, 1988.
- Docherty, Thomas, *Complicity: Criticism between Collaboration and Commitment*. London: Rowman & Littlefield International, 2016.
- Dray, W. H., History and Value Judgements. Paul Edwards (ur.), *Encyclopedia of Philosophy*, četrti zvezek. New York: Macmillan, 1967, str. 26–30.
- Eriksen, Robert P., *Complicity in the Holocaust: Churches and Universities in Nazi Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Febvre, Lucien, *The Problem of Unbelief in the Sixteenth Century: The Religion of Rabelais*. Cambridge: Harvard University Press, [1942] 1985.
- Gadamer, Hans-Georg, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1960.
- Grafenauer, Bogo, *Struktura in tehnika zgodovinske vede: uvod v študij zgodovine*. Ljubljana: Univerzitetna založba, 1960.
- Gramsci, Antonio, *Izbrana dela*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974.
- Hacking, Ian, *Historical Ontology*. Cambridge: Harvard University Press, 2002.
- Hartley, L. P., *The Go-Between*. London: Hamish Hamilton, 1953.
- Hartog, François, *Regimes of Historicity: Presentism and Experiences of Time*. New York: Columbia University Press, 2015.
- Hughes-Warrington, Marnie, *Fifty Key Thinkers on History*. London: Routledge, 2000.
- Hughes-Warrington, Marnie, *History as Wonder: Beginning with Historiography*. London: Routledge, 2018.
- Hughes-Warrington, Marnie, in Anne Martin, *Big and Little Histories: Sizing Up Ethics in Historiography*. London: Routledge, 2022.
- Kant, Immanuel, Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. *Berlinische Monatschrift*, november 1784, str. 385–411.
- Kant, Immanuel, *Dve razpravi: Razmišljanja o čustvu lepega in sublimnega. K večnemu miru*. Ljubljana: Slovenska matica, 1937.
- Kegan, Donald, *Thucydides: The Reinvention of History*. London: Viking, 2009.
- Kershaw, Ian, *Hitler 1889–1936: Hubris*. London: Penguin Press, 1998.
- Kershaw, Ian, *Hitler 1936–1945: Nemesis*. London: Penguin Press, 2000.
- Kos, Milko, Pregled slovenske historiografije. *Jugoslovenski istoriski časopis* 1, 1935, str. 8–21.
- Kos, Milko, Pregled slovenske historiografije. Bogo Grafenauer (ur.), *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev. Izbrane razprave*. Ljubljana: Slovenska matica, 1985, str. 7–20.
- Koselleck, Reinhart, *Sediments of Time: On Possible Histories*. Stanford: Stanford University Press, 2018.
- LaCapra, Dominick, Retorika in zgodovina. Oto Luthar (ur.), *Vsi Tukididovi možje: sodobne teorije zgodovinopisja*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije Krt, 1990, str. 137–62.
- Le Goff, Jacques, Roger Chartier in Jacques Revel (ur.), *La Nouvelle histoire*. Pariz: Retz, 1978.
- Lebovic, Nitzan, *Homo Complexus: The 'Historical future' of Complicity*. *History and Theory* 55/3, str. 409–424.

- Lessing, Gotthold Ephraim, Ernst und Falk. Gespräche für Freimaurer. 1778. Franz Muncker in Karl Goedecke (ur.), *Band 6*. Berlin: De Gruyter, 1890, str. 285–313.
- Levi, Primo, *Ali je to človek; Premirje*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004.
- Lévi-Strauss, Claude, *La Pensée sauvage*. Pariz: Plon, 1962.
- Luthar, Oto (ur.), *Vsi Tukididovi možje: sodobne teorije zgodovinoписja*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije Krt, 1990.
- Luthar, Oto, *Med kronologijo in fikcijo: strategije historičnega mišljenja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1993.
- Luthar, Oto, Fernand Braudel. Oto Luthar, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016, str. 293–295.
- Luthar, Oto, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja I, II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
- Lytard, Jean-Francois, *The Inhuman: Reflection on Time*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
- Mandelbaum, Maurice, *The Anatomy of Historical Knowledge*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1977.
- Momigliano, Arnaldo, *Zgodovinoписje v času ideologij*. Oto Luthar, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016, str. 343–345.
- Nietzsche, Friederich, *O koristi in škodi zgodovine za življenje*. Oto Luthar, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016, str. 234–239.
- Runia, Eelco, *Into Cleanness Leaping: The Vertiginous Urge to Commit History*. *History and Theory* 49/1, 2010, str. 1–20.
- Runia, Eelco, *Moved by the Past: Discontinuity and Historical Mutation*. New York: Columbia University Press, 2014.
- Snyder, Timothy, *O tiraniji: dvajset stvari, ki smo se jih naučili iz dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Totaliteta, 2017.
- Steinmetz, Willibald, *Nachruf auf Reinhart Koselleck (1923–2006)*. *Geschichte und Gesellschaft* 32/3, str. 412–32.
- Taine, Hippolyte, *The Frech Revolution*, tretji zvezek. Indianapolis: Liberty Fund, 2002.
- Tamm, Marek (ur.), *Afterlife of Events: Perspectives on Mnemohistory*. London: Palgrave Macmillan, 2015.
- Tamm, Marek, in Peter Burke (ur.), *Debating New Approaches to History*. London: Bloomsbury Academic, 2018.
- Traverso, Enzo, *Singular Pasts: The »I« in Historiography*. New York: Columbia University Press, 2022.
- Tukidides, *Peloponeška vojna*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1958.
- Veyne, Paul, *Comment on écrit l'histoire: Essai d'épistémologie*. Pariz: Éditions du Seuil, 1971.
- Veyne, Paul, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes? Essai sur l'imagination constituante*. Pariz: Éditions du Seuil, 1983.
- Veyne, Paul, *When Our World Became Christian*. Cambridge: Polity Press, 2010.
- Veyne, Paul, *Kako pišemo zgodovino*. Oto Luthar, Gregor Pobežin, Marjeta Šašel Kos in Nada Grošelj (ur.), *Zgodovina historične misli: od Homerja do začetka 21. stoletja II*, druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba ZRC, 2016, str. 333–340.
- Voltaire, *Kandid ali optimizem*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, [1759] 1931.

White, Hyden, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1973.

Woolf, Daniel, Getting Back to Normal: On Normativity in History and Historiography. *History and Theory* 60/3, 2021, str. 469–512.

SUMMARY

Summer with Thucydides. On Some Current Questions of Historiography

Oto Luthar

Primarily aiming to arouse interest in historiography, the author opens the article by invoking the (ancient) initiators of the discussion on the form and meaning of interpreting the past, with the most frequently cited reference being *History of the Peloponnesian War* by Thucydides. The author points to the Greek historian's lesser-known views and advocates for a comprehensive reading of his work. A similar intention underscores the central part of the text, in which the author draws a link between the selected Thucydides' theses with the deliberations of enlightened authors and the writings of nineteenth-century historians and philosophers. In the latter, he seeks reflections that will strengthen the grasp of the pivotal questions faced by contemporary historiography. In other words, it has already been amply demonstrated that predicaments, now encapsulated in the concept of presentism, were in one way or another also thoroughly examined by Voltaire and Hegel and that the significance of history for individuals and nations was, apart from Hegel and Kant, also explored by Nietzsche and Ranke. Another point that the author seeks to make is that the question of how we write history, also raised by Paul Veyne, has a much longer, and above all, a very turbulent history. Attesting to the long duration of this thought is, among other things, the presentation of several authors who co-shaped this and similar discussions in the mid- and second half of the twentieth century and, finally, of individuals who are currently ensuring that reflections on the theory and philosophy of history remain interesting after the first quarter of the new century. Something similar holds for the writings of authors who are engaged in reconstructing the history of historiography. The second part of the article focuses on three Slovenian authors who enabled Slovenia to position itself on the map of historiographical discussion at a relatively early stage. Finally, the author returns to the starting point by reiterating the advantages of keeping company with the ancient reference authors.

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 1-2 (169) | str. 1–262